

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ ИСЛАМСКЕ РЕПУБЛИКЕ ИРАН

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Проф. др Мирослав Младеновић

КАНДИДАТ:

Невена Петаковић 67/13

Београд, 2018. године

## САДРЖАЈ:

|                                                                        |    |
|------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. УВОД .....                                                          | 3  |
| 2. Утицај историјских догађаја на развој политичког система Ирана..... | 5  |
| 2.1 Конституционалистичка револуција .....                             | 5  |
| 2.1 Мосадекова револуција .....                                        | 9  |
| 2.3 Исламска револуција.....                                           | 10 |
| 3. ВЕРА КАО ОСНОВА ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА .....                            | 12 |
| 3. КЛАСИФИКАЦИЈА ИСЛАМСКЕ РЕПУБЛИКЕ ИРАН .....                         | 14 |
| 4. СТРУКТУРА ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА.....                                   | 16 |
| 4.1 Врховни лидер .....                                                | 17 |
| 4.2 Председник .....                                                   | 19 |
| 4.3 Савет експерата .....                                              | 21 |
| 4.4 ЗАКОНОДАВНА ВЛАСТ .....                                            | 21 |
| 4.5 Савет чувара Устава.....                                           | 22 |
| 4.6 Савет целисходности .....                                          | 23 |
| 4.7 СУДСТВО .....                                                      | 24 |
| 5. АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛА .....                                        | 25 |
| 6. ПАРТИЈСКИ СИСТЕМ.....                                               | 26 |
| 7. СПОЉНА ПОЛИТИКА ИРАНА.....                                          | 28 |
| 8. ЉУДСКА ПРАВА.....                                                   | 30 |
| 9. МЕДИЈИ .....                                                        | 31 |
| 10. ЗАКЉУЧАК .....                                                     | 33 |
| ЛИТЕРАТУРА.....                                                        | 34 |

# 1. УВОД

Исламска република Иран налази се у југозападној Азији. Једна је од најстаријих нација на свету и колевка древне персијске цивилизације. Под именом Персија био је познат до 1935. године када је тадашњи краљ Реза Шах од међународне заједнице затражио да се земља у будуће зове Иран, тако да су до исламске револуције 1979. коришћена оба назива. Од 1979. Званичан назив државе је Исламска република Иран.<sup>1</sup>

На северу се граничи са Туркменистаном, Азербејџаном и Јерменијом, на истоку са Пакистаном и Авганистаном, а на западу са Турском и Ираком. Има излаз на Каспијско море, Персијски и Омански залив. Стратешки положај Ирана учино је ову државу знајајном на географској карти света, што се кроз историју и показало. Становништво је углавном сконцентрисано на северу, северозападу и истоку земље, због умерене климе која погодује развоју пољопривреде, док су централне области готово ненасељене због покривености пустињом.<sup>2</sup>

Према подацима из 2017. Број становника износио је 82 021 564. Највећи део становништва су Персијанци, негде око 60 посто, док остатак чине Азари, Курди, Лури и Арапи. У погледу религије доминира ислам, тј његов шиитски огранак и управо вера представља централни део живота Иранаца. Припадника других вероисповести (јеврејске, хришћанске и зороастријанске) има свега око 2 посто. Више од половине Иранаца говори персијски језик, мање од половине туркијски, а поред њих су заступљени и курдски, лурски, арапски и турски језик. Главни град и административни центар је Техеран, а други већи градови су Карај, Мосхад и Есфахан<sup>3</sup>

Иранска економија се у највећој мери ослања на извоз нафте и гаса, пољопривредни, услужни и индустријски сектор. Иранска влада непосредно руководи и контролише сва државна предузећа, а индиректно утиче на компаније чија је делатност повезана са

---

<sup>1</sup> <http://belgrade.mfa.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=448&pageid=4783>, сајту приступљено 29.8.2018. у 13:35

<sup>2</sup> Исто;

<sup>3</sup> <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ir.html>, сајту приступљено 29.8.2018. у 14:05

снагама безбедности. Национални бруто производ по глави становника износи 20 200 америчких долара .<sup>4</sup>

Оно што је Иран данас представља резултат богате историје и често непредвидивих догађаја који су кулминирали иранском револуцијом, која и данас представља феноменна светској политичкој сцени. Напор да се направи компромис између ислама, наметнутог од стране арапских освајача, и богатог наследства преисламског доба, идеали мучеништва, патње и трагичног живота утемељених у учењима шиитског ислама, као и тежња за никад достижном праведном влашћу само су неки од фактора који су крајем двадесетог века кулминирали исламском револуцијом и обликовали данашњи политички систем Ирана.<sup>5</sup>

---

<sup>4</sup> <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ir.html>, сајту приступљено 29.8.2018. у 14:09

<sup>5</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи: Америчку пуч и корени терора на Блиском истоку* ( Београд, Самиздат Б92, 2004), стр. 32.

## 2. Утицај историјских догађаја на развој политичког система Ирана

Да би смо разумели политички систем Ирана, као и саму исламску револуцију, неопходно је да се осврнемо на дешавања која су до тога довела. Од почетка двадесетог века, па све до историјске 1979. одиграо се низ важних политичких догађаја који иако на први поглед нису указивали на оно што ће се догодити седамдесетих година, представљају узрок револуције и онога што ће након ње уследити.

Земља је током читавог деветнаестог века била у некој врсти стагнације, пре свега културне и духовне, мада је читав исламски свет пролазио и кроз различите политичке турбуленције. Империјалистички притисци довели су до тога да територија Ирана фактички буде подељена између Русије и Велике Британије.<sup>6</sup> Незадовољство народа проузроковано начином Шахове владавине, пре свега положајем Ирана према страним силама, кулминирало је давањем монопола на дуван британској компанији. Маса народа, предвођена шиитским муџтехидима, успоривила се оваквој одлуци, а конзумирање дувана је фатвом изједначено са ратом против скривеног имама. Фатва је била у тој мери делотворна, да је Шаху остало једино да укине концесију.<sup>7</sup> "Демократија је осванула у Ирану једног децембарског јутра 1891. када су се Шахове жене заветовале да више неће пушити и оставиле своје луле по страни."<sup>8</sup>

Двадесети век обележила су три кључна догађаја, оличена у револуционарним покретима. Конституционалистичка револуција у периоду од 1906. до 1909. године, Мосадекова револуција од 1952. до 1953. и Исламска револуција од 1978 до 1979. године биле су кулминација великих политичких певирања тог времена.<sup>9</sup>

### 2.1 Конституционалистичка револуција

Потреба за променом у Ирану кулминирала је конституционалистичком револуцијом која се јавила као одговор на економску кризу из 1905. године. Неки од

---

<sup>6</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 62.

<sup>7</sup> Стивен Кинзер, , *Сви шахови људи: Америчку пуч и корени терора на Блиском истоку* ( Београд, Самиздат Б92, 2004); стр. 45

<sup>8</sup> Исто; стр 43.

<sup>9</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, ( Београд, "Филип Вишњић" , 2006.), стр 26.

захтева били су успостављање изабране скупштине, устав и модерни судски систем. Те године у Техерану избили су масовни протести у којима је учествовало више од 14 000 демонстраната. Доношење устава и формирање парламента била је једина опција за тадашњег владара Музафир-ал-Дин шаха.<sup>10</sup>

. Иран је прва земља исламском света у којој је донет устав и установљен парламент. Пре овога, у исламском свету реч устав се ретко могла чути, с обзиром да смртници не могу да доносе законе и да је према исламским учењима Бог једини законодавац.<sup>11</sup> Доношење устава 1906. било је зачетак модернизације и демократизације друштва и државе и сматра се преломним тренутком и иранској историји. Најфасцинантнија чињеница је да је свештенство стало уз народ на страну прогреса и слободе, поготову ако имамо у виду да би њихова моћ нестала остваривањем циљева протеста.<sup>12</sup>

Устав је настао по узору на белгијски, један од најмодернијих тог доба, а предвиђао је постојање парламента са 200 посланика који би носио назив Мецилис.. Иран је одређен као уставна монархија, а сувереност се испољавала преко народа, националне уставотворне скупштине и преко Шахиншаха.<sup>13</sup>

Такође, први ирански устав је подразумевао стварање правног савета од пет истакнутих муџтехида, са овлашћењем да ставе вето на било који закон. Била је то велика победа свештенства и управо тада су почеле да се развијају нове теорије државе и права.<sup>14</sup>

Убрзо након оснивања Мецилис се суочио са проблемима у раду. Упркос почетном ентузијазму изазваном уставном револуцијом, политички лидери су схватили да је за реформу земље потребно многи више. Неудукованост кадра, непостојање партија које би формирале блокове у парламенту били су само неки од њих. Уз то, због потенцијалне смрти Музафир-ал-Дин шаха и доласка његовог сина на власт који се није либио да исказе

---

<sup>10</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје-Политички сиситем Исламске Републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012) стр. 3.

<sup>11</sup> Оливер Потезица, *Исламска Република Имама Хомеинија* (Београд, "Филип Вишњић", 2006) стр 59

<sup>12</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи: Америчку пуч и корени терора на Блиском истоку* (Београд, Самиздат Б92, 2004); стр 48

<sup>13</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић, 2006), стр. 59

<sup>14</sup> Исто, стр. 60.

нетрепеливост према било каквом виду демократије, устав је морао бити донет у рекордном року. 30. децембра донет је устав. Недељу дана касније умро је Музафир-ал-Дин шах.<sup>15</sup>

Нови монарх, Мухамед Али Шах, очекивано је игнорисао постојање парламента. Несугласице између реформиста и свештенства само су додатно отежавали његов рад. Упркос иницијалној подршци реформама, свештенство је убрзо почело да критикује парламент, замерајући му да одбацује закон Алаха и да уместо тога доноси своје законе. Уверен у њихову подршку, шах је 1908. иницирао nerede против Мецилиса. Велике силе, коју су у реформама виделе претњу свом останку на иранском тлу, подржале су га у намери да обесмисли рад скупштине.<sup>16</sup>

Тачка прекретница за парламентарни живот било је довођење америчког банкара, Моргана Шустера да надгледа државне трезоре и одбијање Мецилиса да га разреши дужности упркос притисцима од стране Шаха и страних сила. Царски суд ухапсио је већи део посланика и угасио рад парламента. Био је то крај петогодишњем напору иранском народа да успешно савлада процес демократизације.<sup>17</sup>

Упркос чињеници да је рад парламента окончан неуспешно, оно што је неоспорно је да су устав, могућност избора и политичке дебате остали урезани у свести иранског народа. Ту свест ниједан владар, неће моћи да избрише, колико год био упоран у игнорисању јавног мишљења, што ће се показати у годинама које долазе.<sup>18</sup>

Наредне две деценије биле су велико искушење за иранску политику. Први светски рат и и догађаји у међународној заједници, пре свега Октобарска револуција омогућили су Британији да у потпуности преузме контролу над дешавањима у Ирану.<sup>19</sup>

---

<sup>15</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи: Америчку пуч и корени терора на Блиском истоку* (Београд, Самиздат Б92, 2004); стр. 48.

<sup>16</sup> Исто; стр 49

<sup>17</sup> Исто; стр 50

<sup>18</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи: Амерички пуч и корени терора на Блиском истоку*, (Београд, Самиздат Б92, 2004), стр 50.

<sup>19</sup> Оливер Потежица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић, 2006), стр 62

1921. власт преузима Реза Кан Пахлави, командант персијске козачке бригаде. Мецилис га именује за Шахиншаха означавајући почетак владавине династије Пахлави која ће трајати све до исламске револуције 1979. Године.<sup>20</sup>

Реза Шах у свом настојању да модернизује земљу се није либио да користи насилна средства. За време своје владавине намеравао је да земљу приближи западу користећи за то релативно диктаторске методе. Увео је рестрикције на слободу медија, права радника, и политичке слободе, а избори за Мецилис били су далеко од демократских. Упркос томе што није успео да у потпуности ослободи Иран од британског утицаја, напорно је радио на томе да ограничи њихову моћ на овим просторима. Иако је имао визију да модернизује иранско друштво и себе видео као главног субјекта модернизације, његове промене су биле површне и спровођене на бруталан начин, а са самим тим и обезвређене од стране његов околине.<sup>21</sup>

Абдицирао је 1941. у корист сина Мухамеда који није успео да влада на исти начин као отац, тако да је у Ирану наишао период релативне слободе. Мухамед је власт препустио парламенту и није се много мешао унутрашњу политику.<sup>22</sup> Смањење рестрикција довело је до је период политичке дебате каква од уставне револуције није виђена у Ирану. У том периоду дошло је до настанка комунистичке партије Тудех и Националног фронта.<sup>23</sup> Национални фронт вођен од стране Мухамеда Мосадега залагао се за успостављање националног суверенитета и смањење утицаја страних сила што се народу жељном независности и могућности да сам доноси одлуке о својој будућности дубоко урезало у свест.

Одласком Резе Шаха Иран је остао у рукама странаца, неуспешно вођен од стране његовог сина.<sup>24</sup> Монархија се још једном показала неуспешном у вођењу државе и решавању њених кључних проблема. Завршетком Другог светског рата Ирану је очајно требао нови лидер.

---

<sup>20</sup> Исто; стр 62

<sup>21</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи: Амерички пуч и корени терора на Блиском истоку*, (Београд, Самиздат Б92, 2004), стр 58.

<sup>22</sup> Исто;

<sup>23</sup> Исто; стр. 77.

<sup>24</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи-Амерички пуч и корени терора на Блиском истоку* ( Београд, Самиздат БД2, 2004), стр. 58.

## 2.1 Мосадекова револуција

Мухамед Мосадек, симбол национализма и отпора власти 1951. постаје премијер Ирана. "Нико није усудио да претпостави шта ће то значити за Иран и остатак света."<sup>25</sup> Национализација англо-иранске нафтне компаније од стране премијера имала је пуну подршку у народу и већини чланова парламента. Мосадек је предузео низ корака успостављању народне суверености и ограничавању власти Резе Пахлaviја и предложио промене у држави које су наишле на отпор Велике Британије и Шаха. Свештенство, такође, није пружио подршку премијеру који се залагао за то да народ мора да има врховну власт, истичући да власт долази једино од Алаха и да је народ дужан да поштује божије законе.<sup>26</sup>

Мосадек је збачен у војном удару диригованом од стране Велике Британије и Сједињених Америчких Држава 19. августа 1953. Са власти је свргнут једини демократски изабрани лидер на Блиском истоку тог времена. За САД и тадашњег председника Двајта Ајзенхауера била је то прва акција којом су прекршена нацела Вилсонове доктрине по којима САД неће интервенисати ван свог непосредног окружења. За Британију ово је била последња нада да заштити своје колонијалне интересе у Ирану, пре свега оне везане за Англо-персијску нафтну компанију.<sup>27</sup> Операцијом Ајакс, коју је у име ЦИЕ спроводио Кермит Рузвелт и рушењем јединог демократски изабраног лидера отворен је пут диктатури Резе Пахлaviја што ће на крају кулминирати исламском револуцијом и доласком на власт Имама Хомеинија.

Краткоточно за САД пуч је био од користи. Обезбедио им је верност шаха у наредне две деценије, као и неограничен приступ иранским нафтним резервама. Међутим, као предводник слободног света и неко ко је до тада имао углед на Блиском истоку, операцијом Ајакс, Америка је произвела велико неповерење у овом делу света одбацујући вредности на којима је и сама почивала. Збацивање Мосадека са власти и данас се

---

<sup>25</sup> Исто, стр. 95.

<sup>26</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 70.

<sup>27</sup> <http://www.politika.rs/scc/clanak/267431/Puc-koji-je-obelezio-decenije-Bliskog-istoka>, сајт посећен 9.9.2018. у 12:34

сматра као један од разлога због којег су односи овде две државе након војног пуча прерасли у неутољиву мржњу Ирана према Сједињеним Америчким Државама.<sup>28</sup>

Покушаји Резе Пахлавија да спроведе модернизацију и реформе остали су неуспешни. Упркос великим приходима, пре свега од нафте, привреда Ирана била је неразвијена, пре свега због непостојања друштвених снага које би биле носилац напретка. Корупција и терор били су главна обележја његове владавине, а као главна полуга Шаховог режима јавила се тајна полицији САВАК. Испоставило се да војска, полиција и тајне службе помажу само до одређеног тренутка.<sup>29</sup>

## 2.3 Исламска револуција

Велики Ајтолах Хаци Сајед Рухолах Мусави Хомеини рођен је у првој половини 20. века у граду Хомеину у свештеничкој породици за коју се наводи да потиче од божијег посланика Мухамеда.<sup>30</sup> Специфичност и јединственост Исламске револуције огладала се управо у њеној непорецивој повезаности са Имамом Хомеинијем.

У време када је Реза Шах доносио одлуку да ли да уведе републику био је студент исламских наука и велики противник либерализације и модернизације, као и увођења републике. Снажан утицај на Хоменија имале су идеје Мирзе Кучук Кана који се залагао за стварање истинске исламске државе. Упркос томе што је оштро критиковао Шахиншаха и пратио збивања у Ирану и свету, није учествовао у политичком животу пратећи упутства по којима свештенство треба да се уздржава од политике. Крајем педесетих година био је међу водећим ајтоласима у Ирану.<sup>31</sup> Након смрти Великог Ајтолаха Боруцердија његова критика Шаха и његовог режима постаје оштрија и отворенија, а његови ставови о водећој

---

<sup>28</sup> <http://www.politika.rs/scc/clanak/267431/Puc-koji-je-obelezio-decenije-Bliskog-istoka>, сајту приступљено 9.9.2018. у 12: 46

<sup>29</sup> <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=825231>, сајту приступљено 15.9.2018. у 17:00

<sup>30</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, " Филип Вишњић", 2006) стр. 65

<sup>31</sup> Исто; стр. 69.

улози свештеника у друштву постају све снажнији. Управо је ово била иницијална идеја из које је касније настало најважније Хомеинијево учење, " Велајет-е-Фагих." <sup>32</sup>

Низ реформи под називом Бела револуција, које су спровођене у циљу модернизовања Ирана, са циљем приближавања западу, произвеле су први велики окршај Хомеинија са Шахиншахом. Наиме, Хомеини је реформе видео као превару чији је циљ био америчка експлоатација Ирана. Упркос реформама и учинку које су оствариле немири у земљи били су све очигленији што су и показале демонстрације и протести који су 1963. вођени управо од стране Ајтолаха Хомеинија. <sup>33</sup>

Власт је криво угушила протесте, али је подршка Хомеинију постајала све гласнија. Феудалци, племенске вође и свештенство су стали уз њега незадовољни положајем у држави. 1964. Хомеини је протеран у Турску, затим одлази у Ирак где ће провести више од једне деценије све до половине 78. године. <sup>34</sup> Његов утицај у Ирану постао је несумњив, а број следбеника све већи.

Многи иранолози сматрају да је заправо већина уleme била инкорпорирана у шахов систем и једна од основних полуга режима. Међутим, крајем седамдесетих година долази до смањења донација за верске институције, а самим тим и до промене односа уleme према шаху и њихове подршке Хомеинију што је знатно убрзало и олакшало Исламску револуцију. <sup>35</sup>

Бурна збивања шездесетих година била су увертира за догађаје који ће 1979. кулминирати Иранском револуцијом. Масовно незадовољство Шаховим режимом, низ акција грађанске непослушности, протеста и насиља довели су до рушења тадашњег режима. Револуција је била у јеку у време када је Хомеини био принуђен да из Ирака оде у Француску, све до тријумфалног повратка 1. фебруара 1979. и стварања Исламске Републике Иран. <sup>36</sup>

Крајем двадесетог века свет је био сведок једног од најнеочекиванијих догађаја тог времена. Победа револуције, свргавање династије Пахлави је нешто што се најмање

---

<sup>32</sup> Исто; стр. 72.

<sup>33</sup> Исто; стр. 73.

<sup>34</sup> Исто; стр. 75

<sup>35</sup> Мирољуб Јевтић, *Религија и политика- Увод у политикологију религије*, (Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002), стр. 176.

<sup>36</sup> Оливер Потежица, *Исламска Република Имама Хомеинија* (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 79.

очекивало у том тренутку и на том месту. Иранска и међународна јавност остала је затечена новонасталом ситуацијом без могућности да реагује и утиче на даљи развој дешавања.

Година рушења Шаховог режима уједно је и година рађања новог политичког система који је обогатио политичку праксу двадесетог века и изнео пред политичку науку ново питање. Шта је омогућило рађање новог поретка и његов утицај ван граница Ирана? Исламском револуцијом створен је систем који несумњиво заслужује међународну пажњу с обзиром на јединственост друштвене и политичке организације и који претендује да постане парадигма како исламским државама, тако и целом свету.<sup>37</sup>

### 3. ВЕРА КАО ОСНОВА ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА

Велики број земаља у свету као основну идеологију узима ислам. Ова чињеница се често занемарује приликом прочуавања политичких односа у овом делу света, што често доводи до погрешних закључака.

Разлог због којег ислам има много већи утицај на политичке системе у земљама свог распорстирања, од утицаја које, на пример има хришћанство у државама хришћанске традиције, огледа се у томе што је у земљама исламског света, он уставом одређен као државна религија, тј као основни извор закона.<sup>38</sup> Ислам представља интегрални поглед на свет који регулише јавну власт, односе између људи и односе човека и Бога. Свака политичка победа гледа се пре свега као тријумф ислама, као Божија помоћ.<sup>39</sup>

У темељу Исламске републике Иран уграђена је доктрина дванаестоимамског шиизма и управо је шиитски ислам кључан за разумевање иранске републике, као и њен опстанак и развој. Учење Имама Хомеинија не може се правилно разматрати без узимања у обзир учења цафаритских шиита којима припада највећи део становништва Ирана.<sup>40</sup>

---

<sup>37</sup> Милољуб Јевтић, *Религија и политика- Увод у политикологију религије*, (Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002), стр. 182.

<sup>38</sup> Исто, стр. 166.

<sup>39</sup> Исто, стр. 167.

<sup>40</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић, 2006.) стр. 29.

Разлика између шиитског ислама и његовог сунтиског огранка, којем припада већина исламских земаља је, између осталог и у схватању концепта власти и управљања државом. Срж раскола било је питање наслеђивања посланика Мухамеда. Наиме, сунити су халифу, наследника, бирали међу лидерима из Мухамедовог племена Курејшита. Са друге стране шиити су бескомпромисно сматрали да наследник треба да буде биран искључиво у оквиру Ахл ал Бејт, тј Мухамедове породице. Зет и рођак Мухамеда, Али ибн Али Талиб, је требало да буде једини легални наследник. Самим тим одбацују три прва сунитска халифа.<sup>41</sup>

Имамат, облик политичке организације на челу са имамом, један је од темеља ислама према заступницима његовог шиитског огранка. Имаме је одредио Алах и дао им одговорност да тумаче Куран и Суну, а људи су дужни да их следе и опонашају. Ирански шиити Алија виде као једног од 12 имама. Дванаести имам нестало је крајем 9. века и од тада је остао познат као Скривени или Дванаести имам. Упркос нестанку, ирански верници верују у његов повратак на земљу.<sup>42</sup> Наиме, Скривени имам за цафаритске шиите има улогу спаситеља и његов повратак значиће долазак судњег дана. Његов одлазак оставио је отворено питање управе над шиитима до његовог повратка. До исламске револуције ову дужност обављали су шахови, од тренутка када је сафавидски шах Исмаил прогласио шиизам за државну религију. У 19. веку у редовима светшества јављају се заговорници идеја да ту дужност треба да преузму Фагихи, тј верски стручњаци и да су они ти који треба да контролишу политичку власт све до повратка Скривеног имама.<sup>43</sup>

Идеја на којој почива Хомеинијево учење, Велајет-е-Фагих, долази управо одавде. "Када кажемо да за време скривености имама фагих има исти ауторитет као Најчаснији посланик, не замишљајте да је статус Фагиха исти као статус имама и Посланика. Овде не говоримо о статусу него о функцији. Мислимо на власт, на управљање државом,

---

<sup>41</sup> Исто, стр. 31.

<sup>42</sup> Стивен Кинзер, *Сви шахови људи: Амерички пуч и корени терора на Блиском истоку*, (Београд, Самиздат Б92,2004), стр. 38.

<sup>43</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје-Политички сиситем Исламске Републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр. 9.

извршавање светих закона. То представља озбиљну и тешку обавезу и не обезбеђује никоме статус који га уздиже изнад људске природе." <sup>44</sup>

### 3. КЛАСИФИКАЦИЈА ИСЛАМСКЕ РЕПУБЛИКЕ ИРАН

Полазећи од става самог Хомеинија да се Исламска република се не подудара ни са једним постојећим обликом власти, можемо уочити велике тешкоће у смштању овог политичког система у познате и постојеће поделе. Класификација политичког система Ирана и након 40 година од револуције представља представља изазов за многе политикологе с обзором на јединственост и специфичност друштвене организације.

Исламска Република Иран је проста држава са децентрализацијом која је углавном административног карактера. <sup>45</sup> Према облику владавине Иран је република, са карактеристичним републиканским уређењем где је према Уставу одређено постојање закона који се примењује на све, самим тим и на Врховног лидера исто као и на све остале грађане. Са друге стране, ради се од држави која је заснована на Курану и Сунни, што се може закључити и из самог назива, с обзиром на одредницу "исламска" <sup>46</sup>

Они који олако Иран класификују као теократију, занемарују одређене чињенице које Ирану придају демократски карактер. На пример најбитнији органи Ирана су изборни, док су они успостављени именовањем у мањини. Дакле, упркос томе што је најважнија карактеристика њеног политичког система та да је заснован на божијем закону бескомпромисно класификовање Ирана као теократије било би превише уопштено и без велике научне вредности. <sup>47</sup> "Када легитимитет политичке власти зависи у тој мери од религије и верске хијерархије да држава и политика уопште немају своју аутономију реч је о теократији." <sup>48</sup> У стриктном смислу теократија значи владавину Бога. Многе државе су под индиректиним утицајем свештенства, прихватају одређене верске концепте или

---

<sup>44</sup> Имам Хомеини, *Исламска власт (Велајет-е-Фагих)*, (Београд, Међународна политика, 1990), стр 34.

<sup>45</sup> Оливер Потежица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 124.

<sup>46</sup> Исто, стр 117.

<sup>47</sup> Исто; стр .125.

<sup>48</sup> Исто; стр.126.

одређену религију уставом одређују као званичну државну религију. У оваквим случајевима је тешко применити појам теократије у његовом пуном значењу.<sup>49</sup>

Неки политиколози Иран дефинишу као уставну теократију. „Нови поредак у Ирану је много више уставни зато што има веома разгранату политичку, правну и уставну структуру.“<sup>50</sup> Међутим ради се о држави у којој верски закони имају апсолутну доминацију над секуларистичким.

Када говоримо о облику политичког режима неке државе морамо имати у виду да се он одеђује према носиоцу власти. Анализом политичког система Ирана можемо закључити да он поседује карактеристике и демократије и аутократије. Демократија представља облик режима где је власт сконцентрисана у рукама народа, док у аутократији власт припада или мањини или само једном појединцу. Иако постоје бројне расправе о томе који од ова два режима доминира у политичком систему Ирана, чињеница да у су у одређеној мери, упркос међусобној искључивости, заступљени и један и други.<sup>51</sup>

А у чијим рукама се налази суверенитет? "Исламска власт је власт закона. У овом облику власти суверенитет припада искључиво Алаху и закон је његова наредба и заповед. Божанска заповед има апсолутни ауторитет над сваким појединцем и над исламском влашћу."<sup>52</sup> Овим речима Хомеини у свом делу „Велајет-е-Фагих“ Бога поставља као јединог носиоца суверенитета и једино он има могућност стварања закона. Његове ставове потврђује и Устав Ирана где стоји да "Апсолутни суверенитет над светом и над људима има Бог и он је тај који је човеку дао моћ да управља сопственом судбином."<sup>53</sup> Када је у питању власт на земљи Хомеини усмерава на коришћење термина ауторитет, тј власт коју врше исламски лидери, небитно да ли су у питању имами или фагихи означава појмом ауторитета.<sup>54</sup> Са друге стране у Хомеинијевим учењима, поред неупитне чињенице да држава мора да буде заснована на Божијем закону, наглашена и је неопходност

---

<sup>49</sup> Мирољуб Јевтић, *Религија и Политика- Увод у политикологију религије* (Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002), стр. 201.

<sup>50</sup> Исто;

<sup>51</sup> Оливер Потезица, *Исламска Република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 125.

<sup>52</sup> Имам Хомеини, *Исламска власт ( Велајет-е-фагих)*, (Београд, Међународна политика, 1990), стр. 28

<sup>53</sup> Устав исламске републике Иран, члан 2

<sup>54</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, Филип Вишњић, 2006 ), стр. 118.

постојања воље народа приликом спровођења Божијих прописа.<sup>55</sup> Овим постаје јасније Хомеинијево крајње поимање суверености која упркос контрадикторности припада и Богу и народу. Коначно ауторитет Врховног лидера и свих институција је такође двоструког карактера јер долази и од Бога и од народа и произилази из њих.<sup>56</sup>

Дефинитивна класификација политичког система Ирана и даље наилази на тешкоће, пре свега на оне појмовне и методолошке природе. Било какво дефинитивно одређење у овом трунутку било би претенциозно и без коначног решења које би одговорило на сва питања која произилазе из специфичности које обликују овај систем и не дозвољавају свстравање у већ познате поделе. Неке од могућих решења дао нам је Потезица " Иранска Исламска Република би могла бити описана као *уставна теократија представничког типа* или као *изборна теократија* или можда чак као *демократска теократија*...."<sup>57</sup>

#### 4. СТРУКТУРА ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА

Комбиновањем елемената исламске идеологије и демократије политички систем Ирана представља један од најкомпликованијих система на свету и састоји се од више институција, органа и тела који међусобно функционисају на сложен и замршен начин. Нека од тих тела су изборна, бирају се на општенародним изборима, док су друга формирају постављањем, делегирањем и именовањем.<sup>58</sup> Оно што додатно отежава анализу овог политичког система је постојање међусобно сукобљених формалних и неформалних центара моћи. Док формални подразумевају државне институције предвиђене Уставом, други представљају религијско-политичка удружења, револуционарна друштва и паравојне јединице које су неретко у савезништву са различитим фракцијама из свештеничких кругова.<sup>59</sup>

---

<sup>55</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје- Политички систем Исламске Републике Иран* (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр. 8.

<sup>56</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 124

<sup>57</sup> Исто, стр. 131.

<sup>58</sup> Исто, стр. 102.

<sup>59</sup> Wilfred Buchta, *Who rules Iran? The structure of power in Islamic Republic*, (Washington, The Washington Institute for Near East Policy and the Konrad Adenauer Stiftung, 2000.), стр. 11.

Политички систем Ирана заснован је на Уставу из 1979. године и допуњеним уставним амандманима из 1989. године.<sup>60</sup> Власт је подељена на законодавну, извршну и судску. Ова подела је релативног карактера, имајући у виду да упркос њиховој међусобној независности, све институције своју функцију обављају под надзором Врховног лидера.<sup>61</sup>

Освртањем на институције и њихову међусобну испреплетаност, као и разграничавањем њихове надлежности приказаћемо комплексност овог политичког система.

## 4.1 Врховни лидер

На врху политичког система Ирана налази се Врховни лидер. Он одређује општу политику земље и врши надзор над њеним спровођењем. Посебно се наглашава његова функција координације законодавне, извршне и судске власти и решавања спорова међу њима. Поред тога Врховни лидер има следећа овлашћења:

- проглашење рата и мира
- издавање декрета о националним референдумима
- мобилизација оружаних снага
- именовање, смењивање и прихватање оставки факиха из савета чувара устава, челника највиших правосудних органа, револуционарног корпуса, команданта оружаних снага
- решавање спорова који настају у оружаним снагама
- потписивање декрета којим се потврђује председник републике који је изабран на изборима од стране народа
- смењивање председника државе, ако је у интересу земље, али тек након што га Врховни суд прогласи кривим за кршење Устава или ако Меџлис изгласа да није способан да обавља ту дужност

---

<sup>60</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје- Политички систем Исламске републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр.10.

<sup>61</sup> Оливер Потежица, *Исламска Република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006) стр. 104.

- потписивање амнестије, помиловања или указа о смањеној казни, наравно у складу са исламским критеријумима.<sup>62</sup>

Према иранском уставу и учењима Хомеинија неопходно је да кандидат за Врховног лидера испуњава одређене критеријуме. Хомени наглашава да је неопходно да будући владар познаје закон, али да то знање мора да надмашује остале. Друга најважнија одлика коју мора да поседује је праведност, а то се пре свега односи на веровање и морал. Ако не поседује ове особине, најпре ако не познаје закон, неће умети правилно да влада.<sup>63</sup> Такође битно је да поседује способност вођења и руковођења, као и да има чврсте и кохерентне ставове везане за најбитнија социјална и политичка питања државе.<sup>64</sup> Дужности фагиха огледају се пре свега у спровођењу Божанског закона, као и успостављању праведног исламског поретка, како би коришћењем институција власти помогли човечанству.<sup>65</sup>

Врховног лидера у складу са условима и квалификацијама предвиђеним за ту функцију бира Скупштина експерата која разматра све кандидате и бира оног који је најбољи у познавању исламских закона и решавању политичких и социјалних питања. У супротном, ако не постоји неко ко је суперорион у односу на остале кандидате, Врховни лидер ће бити неко из Скупштине експерата.<sup>66</sup>

У случају да Врховни постане неподобан за вршење дужности или се успостави да никада није поседовао квалификације предвиђене за ту функцију, биће разрешен. У случају смрти или оставке чланови скупштине експерата ће предузети мере да у најкраћем могућем времену нађу новог лидера. До тог тренутка његову функцију вршиће савет састављен од председника, шефа судства и фагиха из савета чувара.<sup>67</sup>

Тренутни врховни вођа је Ајтолах Али Хамеј који је други на тој функцији од оснивања Исламске републике. Наследио је Рухолаха Хомеинија, вођу револуције. На тој позицији је од 1989. године.<sup>68</sup>

<sup>62</sup> Устав Исламске републике Иран, члан 110

<sup>63</sup> Имам Хомени, *Исламска власт (Велајет-е-фагих)*, (Београд, Међународна полиитка, 1990), стр. 32.

<sup>64</sup> Оливер Потежица, *Исламска република Имама Хоменија*, (Београд, „Филип Вишњић“, 2006), стр. 107

<sup>65</sup> Имам Хомени, *Исламска власт (Велајет-е-Фагих)*, (Београд, Међународна политика, 1990), стр. 37.

<sup>66</sup> Устав исламске републике Иран, члан 111

<sup>67</sup> Исто;

<sup>68</sup> <https://ourpolitics.net/the-political-system-of-iran/>, сајту приступљено 6.9.2018. у 15:37

## 4.2 Председник

Друга најзначајнија фигура политичког система Ирана је председник. Он је уједно и премијер и бира се на мандат од четири године уз могућност реизбора. Његово деловање је у великој мери ограничено уставом ако уземемо у обзир да делује под надзором Врховног лидера. Председник одређује социјалну и економску политику земље и представља државу у међународној заједници.<sup>69</sup>

Кандидат за место председника у складу са уставом мора да испуњава одређене услове како би био подобан за вршење дужности. Иранско порекло, иранска националност, административне способности, праведност, као и непоколебљива вера у вредности Исламске Републике Иран, као и у званичну религију државе су квалификације без којих кандидат не може бити изабран на место председника.<sup>70</sup>

Председник се бира апсолутном већином гласова, а у случају да ниједан од кандидата не испуњава тај услов, до избора ће доћи у другом кругу у којем учествују два кандидата са највећим бројем гласова.<sup>71</sup> Избор председника и председничке кандидатуре надгледа Веће чувара устава.<sup>72</sup> У раду му помажу десет потпредседника и 22 министра чији избор мора да буде одобрен од стране парламента.<sup>73</sup>

У надлежности председника је избор и надгледање рада Савета министара, као и креирање политике владе и координација њених одлука. Након доношења закона од стране парламента или резултата референдума, дужан је да исте потпише и проследи оргнима надлежним за имплементацију.<sup>74</sup> Председник је између осталог овлашћен за:

---

<sup>69</sup> [http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle\\_east/03/iran\\_power/html/president.stm](http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/iran_power/html/president.stm), сајту приступљено 6.9.2018 у 16:55

<sup>70</sup> Устав Исламске републике Иран, члан 115

<sup>71</sup> Исто, члан 117

<sup>72</sup> Исто; члан 118

<sup>73</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје-Политички систем Исламске републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр. 12.

<sup>74</sup> Устав Исламске републике Иран, члан 123

- потписивање повеља, уговора које је склопила иранска влада са другим владама, као и уговора међународних организација, ратикованих од стране саветодавне скупштине<sup>75</sup>
- одабир амбасадора на предлог министра спољних послова<sup>76</sup>
- планирање националног буџета<sup>77</sup>

У случају оставке предаје је Врховном лидеру и све до прихватања исте наставља са вршењем дужности.<sup>78</sup>

Упркос томе што је председник задужен за свакодневно вођење државе, најбитнија питања као што су дефинисање спољне и унутрашње политике, командовање војском и безбедносним снагама су у рукама Врховног лидера. Међутим опстанак система почива управо на њиховој међусобној сарадњи упркос разликама у ставовима везаним за државна питања. Остаје отворено питање времена до када ће успети да одржавају равнотежу као и ко би изашао као победник у случају сукоба моћи.<sup>79</sup>

Ако узмемо у обзир могућност Врховног лидера да смени председника може се закључити да је ипак он тај који има сву власт у својим рукама. Међутим, овај закључак треба узети са резервом јер како Потезица истиче "Он то може урадити само ако Врховни суд Ирана прогласи председника кривим за кршење Устава или када Меџилис изгласа да није способан да врши ту дужност"<sup>80</sup> Ово нам, ипак говори да власт Врховног лидера није апсолутна.

Тренутни председник Ирана је Хасан Рухани, који је на ту позицију први пут изабран 2013, да би крајем 2017. поново добио мандат.<sup>81</sup>

---

<sup>75</sup> Исто; члан 125

<sup>76</sup> Исто; члан 128

<sup>77</sup> Исто; члан 126

<sup>78</sup> Устав Исламске републике Иран, члан 130

<sup>79</sup> Wilfreid Bucht, *Who rules Iran?: The structure of power in the Islamic Republic*, (Washington, The Washington Institute for Near East Policy and the Konrad Adenauer Stiftung, 2000) стр. 11.

<sup>80</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, „Филип Вишњић“, 2006), стр. 123.

<sup>81</sup> <https://ourpolitics.net/the-political-system-of-iran/>, сајту приступљено 10.9.2018. у 11:24

### 4.3 Савет експерата

Основна улога овог тела је да бира Врховног лидера и врши надзор над његовим радом. Уколико се установи да Врховни лидер није подобан за вршење дужности, Савет експерата је овлашћен да га смени. Савет се састаје на сваких шест меесеци, а састанци су затворени за јавност. Мандат савета је осам година, а чланови се бирају на општенародним изборима<sup>82</sup>

С обзиром на значајна овлашћења која овај савет има, а пре свега на доношење одлуке о избору Врховног лидера, сви чланови морају да испуњавају одређене предуслове како би постали део савета. Пре свега, морају да буду експерти за исламско право и правне науке уопште, без обзира на то што устав не наглашава да морају бити теолози.<sup>83</sup>

На изборну кандидатуру чланова за Савет експерата може да се стави вето од стране Савета чувара устава, што додатно компликује систем, ако се узме у обзир да чланове овог другог тела именује Врховни лидер. На тај начин тело које је надлежно да смени Врховног лидера, може да остане ускраћено за члана, који је према процени Савета чувара неподобан за вршење функције у њему.<sup>84</sup>

### 4.4 ЗАКОНОДАВНА ВЛАСТ

Законодвна власт је у надлежности парламента. Званични назив овог тела је Исламска консулативна скупштина, тј Меџилис. Меџилис је једнодомно тело које броји 290 чланова. Сви чланови се бирају на директним, општим и тајним изборима на период од четири године. У његовој надлежности је изгласавање закона и одобравање државног

---

<sup>82</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, „Филип Вишњић“, 2006), стр. 108.

<sup>83</sup> Исто, стр. 107.

<sup>84</sup> Исто; стр. 108.

букета. По једног представника у парламенту имају јевреји, асирски и јерменски хришћани и зороастрејци. Радом парламента руководи његов председник.<sup>85</sup>

Седнице парламента су јавне, осим у случајевима када то захтевају разлози безбедности, а закон донесен на таквој седници се сматра валидиним само ако је за њега изгласало три четвртине посланика, уз присуство Савета чувара устава. Председник може присутвовати седницама увек када су јавне, као и његови заменици, министри и саветници.<sup>86</sup>

Надлежности Меџилиса су следеће:

- доноси законе у складу са уставом<sup>87</sup>
- одобрава међународне повеље, уговоре, споразуме и протоколе<sup>88</sup>
- истражује и процењује све државне послове<sup>89</sup>
- одбрава домаће и међународне зајмове од стране владе<sup>90</sup>

Медлис не сме доносити законе супротне уставу и званичној религији државе. Усвајање закона од стране парламента је могуће само када их одобри Савет чувара, тело које оцењује складност законских предлога са шеријатом и уставом.<sup>91</sup>

Многи политиколози скрећу пажњу на то да Меџилис има јако мало стварне власти. Међутим политички систем Ирана је далеко сложенији од ових једностраних закључака.<sup>92</sup>

## 4.5 Савет чувара Устава

Савет чувара устава се састоји од дванаест чланова, од којих половину бира Врховни лидер, а половину Меџилис на предлог шефа правосуђа. Чланови изабрани од

---

<sup>85</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје-Политичи систем Исламске републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012.), стр. 13

<sup>86</sup> Устав Исламске републике Иран, члан 69

<sup>87</sup> Исто; члан 71

<sup>88</sup> Исто; члан 77

<sup>89</sup> Исто; члан 76

<sup>90</sup> Исто; члан 80

<sup>91</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006), стр. 111.

<sup>92</sup> Исто; стр 112.

стране Врховног лидера су свештена лица, тј исламски правници, док други део чине истакнути цивилни правници.<sup>93</sup>

Надлежности Савета чувара огледају се у надгледању рада парламента и оцени да ли су законски предлози у Меџилису у складу са исламом и уставом.<sup>94</sup> За разлику од парламента има право вета на законске предлоге. Оцену да ли је закон у складу са исламом доноси само исламски правници, шесторица фагиха изабраних од стране Врховног лидера. Са друге стране усклађеност законског предлога са уставом доноси целокупан савет. Мандат савета је шест година, а на сваке три се мења половина његовог састава.<sup>95</sup>

Занимљиво је то да ово тело може забранити одређеним лицима да се кандидују за парламент. Примера ради, 30 посто кандидата било је дисквалификовано уочи парламентарних избора 2012.<sup>96</sup>

Покушај реформиста да утичу на смањење овлашћења овог тела, пре свега оних везаних за право вета, показао се неуспешним.<sup>97</sup>

#### 4.6 Савет целисходности

Сврха овог тела, као и разлог због којег је установљено је да решава несугласице између чланова Парламента и Савета чувара устава. Чине га шест представника из Савета чувара као и шест владиних званичника. Може да прихвати или да одбаци вето које улаже Савет чувара или да усмерава сукобљене стране ка компромисном решењу.

Чланове, који морају бити из редова истакнутих религијских и политичких личности бира Врховни лидер на сваких пет година. У октобру 2005. Врховни лидер

---

<sup>93</sup> Исто; стр. 112.

<sup>94</sup> <https://ourpolitics.net/the-political-system-of-iran/>, сајту приступљено 10.9.2018. у 17:23

<sup>95</sup> Оливер Потезица, *Исламска Република Имама Хомеинија*, (Београд, "Филип Вишњић", 2006) стр. 112.

<sup>96</sup> <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/02/201222715367216980.html>, сајту приступљено 6.9.2018. у 12:33

<sup>97</sup> [http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle\\_east/03/iran\\_power/html/guardian\\_council.stm](http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/iran_power/html/guardian_council.stm), сајту приступљено 18.9.2018. у 19:08

Ирана дао је овом телу овлашћење да надзире све гране власти и делегирао му нека овлашћења која припадају инсититуцији Врховног лидера.<sup>98</sup>

## 4.7 СУДСТВО

Иранско судство чини трећу грану власти у држави и према уставу је независно у свом деловању. Основни циљеви постављени пред судове у Ирану су:

- заштита индивидуалних и друштвених права која се остварује се кроз истраживање поднетих жалби, приговора и повреда права доношењем пресуда по истим,
- успостављање и унапређење загарантованих слобода грађана,
- надзор правилног спорвођења закона,
- откривање, процесуирање и кажњавање учинилаца кривичних дела у складу са исламским кривичним законом
- предузимање мера у превенцији криминала и адекватној рехабилитацији криминалаца.<sup>99</sup>

Централна фигура судске власти у Ирану је Шеф правосуђа именован од стране Врховног лидера на период од пет година. Он именује Главног јавног тужиоца и Врховни суд и предлаже Министра правде кога именује Председник.<sup>100</sup>

Специфичност судства У Ирану налази се у постојању редовних и револуционарних судова. Поред наведених постоји и Специјални суд за светшество који је одговоран искључиво Врховном лидеру.<sup>101</sup>

Кроз историју,судови никада нису остварили пуну независот која је предвиђена за ову грану власти,већ је политички утицај у већој или мањој мери утицао на њихов рад. До

---

<sup>98</sup> [http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle\\_east/03/iran\\_power/html/expediency\\_council.stm](http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/iran_power/html/expediency_council.stm), сајту приступљено 18.9.201 20:00

<sup>99</sup> Устав Исламске републике Иран; члан 156.

<sup>100</sup> Оливер Потезица, *Исламска република Имама Хомеинија*, ( Београд, "Филип Вишњић" , 2006) , стр. 110.

<sup>101</sup> Исто;стр 110.

почетка прошлог века био је контролисан од стране свештенства да би се касније секуларизовао. Међутим, Иранском револуцијом Врховни суд укинуо је све законе за које се сматрало да нису у складу са исламом.<sup>102</sup> Тренутно иранско правосуђе засновано је на Шарији која представља право чији су основни принципи у исламским књгама и учењима.<sup>103</sup>

Суштину иранског правосудног система најбоље се види у њеном Кривичном закону који је донет након револуције која је за собом донела и поновну примену шеријатских прописа који су по закону из 1911. били укинати. Поједине одредбе кривичног законика су у потпуности супротне међународним стандардима, пре свега актима Уједињених нација. И сам судски процес доводи у питање постовање основних демократских права са обзиром на присутност дискриминационих мера, усмерених пре свега на жене и припаднике верских мањина.<sup>104</sup>

## 5. АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛА

Исламска Република Иран се састоји од тридесет покрајина које се називају остан и представљају засебне административне области. Свака покрајина дели се на округе (шахрестан), окрузи се затим деле на реоне (бахш), а реони на дистрикте (дехерстан)<sup>105</sup>. На челу покрајине налази се гувернер који најчешће управља из највећег града. Гувернера поставља Министарство унутрашњих послова, а одобрава влада. У циљу економског, социјалног, образовног и културног развоја локалног становништва

---

<sup>102</sup> [http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle\\_east/03/iran\\_power/html/head\\_judiciary.stm](http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/iran_power/html/head_judiciary.stm), сајту приступљено 20.9.2018. у 14:34

<sup>103</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје- Политички систем Исламске републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр. 15.

<sup>104</sup> Мирољуб Јефтић, *Политика и религија-Увод у политикологију религије* (Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002), стр.180.

<sup>105</sup> <http://belgrade.mfa.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=448&pageid=4783>, сајту приступљено 25.9.2018. у 16:43

формирају се локална већа за сваки град, село и општину у Ирану. Већа се бирају путем локалних избора на период од четири године.<sup>106</sup>

## 6. ПАРТИЈСКИ СИСТЕМ

Према уставу Ирана " дозвољено је формирање партија, друштава, политичких, верских и културних удружења под условом да не нарушавају независност земље, национално јединство, критеријуме ислама или принципе на којима се заснива Исламска република" Такође је истакнуто да нико не може да буде спречен у партиципацији или принуђен да приступи било којој од ових група.<sup>107</sup>

Прве политичке партије на територији Ирана формиране су још 1908. у циљу унапређења и демократизације иранског друштва, али са мањком знања и традиције која би дозволила да страначки живот заживи. Вишепартијски систем се у том период показао као неуспешан. Други светски рат и пад диктатуре Резе Шаха донели су нове могућности за развој политичких партија. До 1953. политичке партије су доживеле експанзију, с обзиром на слабљење централних власти. Мањак организације, као и зависност партија од њихових оснивача и лидера, доводили су до брзог распада странака. Након пада Мухамеда Мосадега и успостављања диктауре Резе Пахлавија, било је изузетно мало назнака партијског живота. Све партије које су настале у том временском периоду су морале бити одобрене од стране Шаха или су настајале по његовом наређењу. До Исламске револуције овакво стање било је непромењено.<sup>108</sup>

Од једнопартијске државе за време монархије Иран је у првих пар месеци након револуције захватио масовни плурализам. Многе опозиционе партије које су у освит револуције биле одане Хомеинију, супроставиле су се теократском уређењу државе који

---

<sup>106</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје- Политички систем Исламске Републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр. 15.

<sup>107</sup> Устав Исламске републике Иран, члан 26

<sup>108</sup> Hossein Asayesh, Adlina Ab. Halim, Jayum A. Jawan and Seyedeh Nosrat Shojaei, *Political Party in Islamic Republic of Iran: A Review*, (Toronto, Journal of Politics and Law, Canadian Centar of Science and Education, 2011), стр 221.

је заступао, што је неретко доводило до насилног обрачунавања ових организација са оним и даље оданим Хомеинијевим вредностима.<sup>109</sup>

Две године након револуције донет је Закон о партијама у циљу дефинисања шта су политичке партије и одређивања критеријума по којима могу бити основане. Пре свега, свака странка морала је добити дозволу за рад од стране Министарства унутрашњих послова. Такође основана је комисија коју су чинили представник унутрашњих послова, два посланика парламента и два представника судства. Главни задатак комисије био је спровођење овог закона и надзор над радом партија како би се установило постоје ли одступања од закона. Крајем осамдесетих година преко 300 партија се пријавило за дозволу, међутим само неколико њих се заправо појавило на политичкој сцени.

Заокупљеност државе Иранско-ирачким ратом у првих десет година након револуције, као и санација последица након тога утицали су на занемаривање демократских вредности и стагнацију у било каквом политичком развоју. Тек доласком Кхатамија на место председика 1997., постављене су основе за развој вишепартијског система. За разлику од њега влада његовог наследника, Ахмадинежада, је политичке партије видела као препреке у економском развоју и стварању бољег друштва.<sup>110</sup>

У Ирану тренутно постоји преко 250 партија. Оно што је карактеристично за све њих је непостојање чврсте организације и дуге традиције. Већина припада исламистичком блоку, мада постоји формална подела на конзервативне реформистичке партије. У зависности од оријентације странке склапају коалиције делећи на тај начин и парламент на два блока конзервативни и реформски.<sup>111</sup>

Конзервативни блок чине странке лојалне Врховном лидеру, са наглашеном подршком исламским вредностима и највећу подршку имају у свештенству које и представља темељ Исламске републике Иран. Шиитска традиција и политички систем

---

<sup>109</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје- Политички систем Исламске републике Иран*, (Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012.), стр. 16.

<sup>110</sup> Hossein Asayesh, Adlina Ab. Halim, Jayum A. Jawan and Seyedeh Nosrat Shojaei, *Political Party in Islamic Republic of Iran: A Review*, (Toronto, Journal of Politics and Law, Canadian Center of Science and Education, 2011) стр. 222.

<sup>111</sup> Владимир Ајзенхамер, *Политички експеримент који траје- Политички систем Исламске Републике Иран*, (Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког Истока, Факултет политичких наука, 2012), стр. 17.

заснован на идејама религијских вођи је основни постулат политике ових странака. Неке од странака конзервативног опредељења су Исламска коалициона партија и Исламска републиканска партија.<sup>112</sup>

Реформистички блок чине партије које своје деловање усмеравају ка ширењу слободе у политичком деловању, као и залагању за то да закони и њихова примена буду у служби заштите и поштовања људских права. Политичке и социјане слободе су основа за развој сваког друштва, према странкама реформистичког опредељења.<sup>113</sup>

Упркос томе што је постојање партија предвиђено Уставом, вишепартијски систем Ирана у пракси је показао доста слабости и одступања од онога што је у теорији предвиђено. Један од разлога је то што целокупно иранско друштво, укључујући и више слојеве показује изразит песимизам у вези постојања и деловања политичких партија и виде их као препреку националном јединству и узрок поделе у иранском друштву који потенцијално може да доведе до слабљења државне моћи. Са друге стране јавља се и недостатак институционалних механизма који би партијама омогућили стабилност и могућност да уопште опстану на политичкој сцени Ирана.<sup>114</sup>

## 7. СПОЉНА ПОЛИТИКА ИРАНА

Устав Ирана као основне принципе иранске спољне политике наводи очување територијалног интегритета и независности, заштиту права муслимана, као и забрану било какве врсте сарадње која би резултирала искоришћавањем економских, војних и природних ресурса земље од стране неке стране силе.<sup>115</sup>

Међународни односи Ирана су условљени великим бројем фактора, као што су идеологија Исламске револуције, претње тренутном режиму, као и дуготрајним националним

---

<sup>112</sup>Hossein Asayesh, Adlina Ab. Halim, Jayum A. Jawan and Seyedeh Nosrat Shojaei, *Political Party in Islamic Republic of Iran: A Review*, (Toronto, Journal of Politics and Law, Canadian Centar of Science and Education, 2011) стр.222.

<sup>113</sup> Исто;

<sup>114</sup> [http://www.iranreview.org/content/Iran\\_Spectrum/Political-Parties-in-the-Islamic-Republic-of-Iran-A-Short-Review.htm](http://www.iranreview.org/content/Iran_Spectrum/Political-Parties-in-the-Islamic-Republic-of-Iran-A-Short-Review.htm), сајту приступљено 22.9. 2018. у 17:45

<sup>115</sup> Устав Исламске републике Иран; члан 152.

интересима земље.<sup>116</sup> Оно што је сигурно, то је да је спољна политика Ирана постала далеко комплекснија од победе револуције 1979. и првих година након ње. Почевши од Иранског нуклеарног споразума, непријатељских односа према Сједињеним Америчким Државама и њиховим интересима у Персијском заливу до финансирања терористичких организација као што су Хамас и Хезболах и односима са Ираком, иранска спољна политика представља веома битан предмет расправе у међународној заједници.<sup>117</sup>

Најзначајнију улогу у креирању спољне политике Ирана тренутно има Врховни национални безбедносни савет, који се јавља као главни преговарач у вези са нуклеарним споразумом. Шеф овог тела постављен је од стране председника, а одлуке које доноси овај савет морају бити одобрене од стране Врховног вође који има последњу реч. Поред њих, одређен утицај на спољну политику има и Меџилис који одобрава међународне уговоре, повеље и споразуме, као и Савет чувара устава који може да стави вето на било коју одлуку парламента. Према одређеним експертима за спољну политику, један од органа који има немали утицај на спровођене иранске спољне политике је и Револуционарна гарда за коју се сматра да опрема, наоружава и тренира шиитске милитанте у јужном Ираку.<sup>118</sup>

Вредности Исламске револуције и даље имају утицај на креирање спољне политике што је нарочито било видљиво у првим годинама након промене режима када је Иран настојао да "извезе" револуцију у околне муслиманске земље, од чега је одустао деведесетих година. Међутим конфликти у региону који су настали као последица арапског пролећа су пружили могућност Ирану да поново размотри извоз револуције као нешто што у одређеној мери и одређеном исторјском тренутку може да постане реалност.<sup>119</sup>

Тренутни односи са другим земљама, а пре свега са Сједињеним Америчким Државама не дају назнаке стабилизације у наредном периоду. Трампова администрација једнострано се повукла из нуклеарног споразума у мају 2018. Иако повреде одредаба од стране Ирана није било, као главни разлог за одлуку, Вашингтон наводи агресивну политику Ирана у

---

<sup>116</sup> Kenneth Kazman, *Iran's Foreign and Defense Policies*, (Washington, Congressional Research Service, 2018), стр.1.

<sup>117</sup> Исто; стр. 2.

<sup>118</sup> Исто;

<sup>119</sup> Kenneth Kazman, *Iran's Foreign and Defense Policies*, (Washington, Congressional Research Service, 2018), стр. 2.

региону. Многи политиколози сматрају да је прави циљ заправо смањење моћи и утицаја које ова држава има у региону, а у крајњем случају и промена режима унутар ње, што с обзиром на дубоке идеолошке и стратешке циљеве иранске државе, она није у могућности да тоелрише.<sup>120</sup> Ирански нуклеарни споразум имао је за циљ да ограничи и контролише развој нуклеарног програма Ирана. Програм је најпре наишао на неодобравање од стране Израела, да би кулминирао једностраним повлачењем САД-а. Ако узмемо у обзир да Сједињене Америчке Државе немају намеру да повлаче санкције и да 5. новембра ступају на снагу још строже које ће погодити витални нафтни сектор Ирана могућност компромиса још увек се не назире.<sup>121</sup>

## 8. ЉУДСКА ПРАВА

Права човека и међуљудски односи у Ирану регулисани су на потпуно другачији начин од европске и америчке концепције. Почнимо од тога да у Ирану права човека произилазе из Божијих прописа и подразумевају обавезу потчињавања божијем поретку. За разлику од прихваћених међународних начела која подразумевају огрнаичавање јавне власти у односу према појединцима, овде је то другачије регулисано и често чак подразумева забрану многих права која се налазе у Општој декларацији о правима човека.<sup>122</sup>

Политичке и друштвене слободе су загарантоване, али само ако нису у супротности са шеријатским правом. Највећа ограничења налазимо у вези са правима која се тичу вероисповести. Уставом су поред муслиманске, дозвољене само хришћанска, јеврејска и зороастријанска вера. Највећи проблем имају припадници бахија, секте регрутоване из

---

<sup>120</sup> <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2018-08-13/trumps-dangerous-obsession-iran?cid=int-rec&pgtype=art>, сајту приступљено 18.9.2018. у 13:45

<sup>121</sup> <https://www.timesofisrael.com/trumps-new-adviser-on-iran-seeks-a-nuclear-treaty-not-a-personal-agreement/>, сајту приступљено 18.9.2018. у 14:00

<sup>122</sup> Мирољуб Јефтић, *Религија и Политика-Увод у политикологију религије* (Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002), стр. 177.

ислама. Велики број припадника ове секте је страдао, с обзиром да се напуштање ислама сматра грехом.<sup>123</sup>

Положај жена је често предмет критика, нарочито ако се узме у обзир неједнак положај жена и мушкараца пред законом, почев од породичног права по којем је мужу дозвољен развод без судског процеса, до одредби по којима сведочење једног мушкарца вреди као сведочење две жене. Управо је кривично право један од највећих извора дискриминације, нарочито према женама и немуслиманима.<sup>124</sup>

## 9. МЕДИЈИ

Према члану 175 Устава "слобода изражавања мисли мора бити загарантована ако је у складу са исламским критеријумима и најбољим интересима земље."<sup>125</sup>

Дакле, новине, телевизија и радио су дозвољени, али само ако је оно што објављују у складу са интересима ислама. Такође, неопходно је да сваки издавач новина има за то неопходну лиценцу која неће бити одобрена дневним новинама, недељницима и свим публикацијама за које се оцени да су антисисламски. У пракси је уобичајено да као такви буду окарактерисани сви медији који имају антирежимске ставове и ставове упућене на критику власти Ирану. У оптицају су углавном медији који имају провладине ставове.<sup>126</sup>

Иранске новине су често поприше различитих дебата и сукоба мишљења што доводи до закључка да је у Ирану више него у било којој исламској земљи могућност слободног друштва већа. У прилог томе иде и да не постоје званичне државне новине. Међутим контрола слободе медија од стране свештенства датира још из доба конституционалистичке револуције када је свештенство обезбедило себи последњу реч у слободи мисли, а све у име религије. Заправо и данашњи ирански медији су предмет великих ограничења. Упркос постојању великог броја медија који објављују широк спектар

---

<sup>123</sup> Исто; стр 178.

<sup>124</sup> Исто; стр 179.

<sup>125</sup> Устав исламске републике Иран, члан 175

<sup>126</sup> <http://www.iranchamber.com/media/media.php> сајт посећен 22.9.2018. у 16:23

информација, ниједне од њих нису толико радикалне у критиковању власти да би биле означене као антисламске. Контрола интернета, забрана приступа одређеним веб сајтовима је такође уобичајена, нарочито ако узмемо у обзир да су и власт и свештенство свесни ризика које би информационо доба и отварање Ирана за слободу информација могло да донесе за тренутни режим.<sup>127</sup>

---

<sup>127</sup> [http://www.iranchamber.com/media/articles/media\\_information\\_iran.php](http://www.iranchamber.com/media/articles/media_information_iran.php), сајт посећен 22.9.2018 у 17:09

## 10. ЗАКЉУЧАК

Покушај да се вредности запада и начела ислама интегришу у један политички систем, демократизација система ограничена шиитским концептом уређења државе који се налази у темељу иранског друштва само су неки од дуалитета који чине срж Исламске републике. Ако узмемо у обзир удвострученост структуре, тј постојање паралелних власти где поред органа утврђених Уставом, постоје револуционарни комитети чији легитимитет произилази из револуције и који су директно везани за имама и ислам, тј за Фагиха и који имају своје судове, полицију и војску, покушај изналажења реалног центра моћи и места свих органа у хијерерхији политичког система додатно отежава анализу њиховог односа.<sup>128</sup>

Могућност потпуне демократске транзиције у Ирану зависи искључиво од сарадње реформистичке и конзервативне струје. Прилагодљивост институција, редукција ставова радикалних група, које одбијају било какав компромис, као и сарадња два супростављена блока су од кључних фактора у либерелизацији Ирана. Треба имати у виду и чињеницу да и ставови народа у вези са питањима демократије нису истоветни. Што је већи утицај религије на појединце и групе, мања је подршка демократским вредностима и променама. Са друге стране, они који више критикују рад тренутних власти, дају већу подршку либералним вредностима. Иран је пример, да економски развој не носи нужно и политички и друштвени просперитет. Упркос повећању улагања и економском расту, назнаке било какве промене у политичком систему тренутно не постоје.

---

<sup>128</sup> Мирољуб Јевтић, *Религија и политика-Увод у политикологију религије* (Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002.), стр. 201.

## ЛИТЕРАТУРА

- Ајзенхамер Владимир , *Политички експеримент који траје-Политички систем Исламске Републике Иран*, Београд, Азијске свеске, Центар за студије Азије и Далеког истока, Факултет политичких наука, 2012.
- Buchta Wilfreid, *Who rules Iran? The structure of power in the Islamic Republic*, The Washington Institute for Near East Policy and the Konrad Adenauer Stiftung, 2000
- Јевтић Милољуб, *Религија и политика-Увод у политикологију религије*, Београд, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, 2002.
- Kenneth Kazman, *Iran's Foreign and Defense Policies*, Washington, Congressional Research Service, 2018.
- Кинзер Стивен, *Сви шахови људи-Амерички пуч и корени терора на Блиском истоку*, Београд, СамиздатБ92, 2004.
- Потезица Оливер, *Исламска република Имама Хомеинија*, Београд, „Филип Вишњић", 2006.
- Имам Хомеини, *Исламска власт (Велајет-и-фагих)*, Београд, Међународна политика, 1990.
- Hossein Asayesh, Adlina Ab. Halim, Jayum A. Jawan and Seyedeh Nosrat Shojaei, *Political Party in Islamic Republic of Iran: A Review*, Toronto, Journal of Politics and Law, Canadian Centar of Science and Education, 2011.
- Устав Исламске Републике Иран
- [www.belgrade.mfa.ir](http://www.belgrade.mfa.ir)
- [www.cia.gov](http://www.cia.gov)
- [www.politika.rs](http://www.politika.rs)
- [www.timesofisrael.com](http://www.timesofisrael.com)
- [www.vreme.com](http://www.vreme.com)
- [www.aljazeera.com](http://www.aljazeera.com)
- [www.iranchamber.com](http://www.iranchamber.com)
- [www.foreignaffairs.com](http://www.foreignaffairs.com)

- [www.iranreview.org](http://www.iranreview.org)
- [www.ourpolitics.net](http://www.ourpolitics.net)
- [www.bbc.com](http://www.bbc.com)

